

Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun

Inledning

”- Har ni haft en sån här någon gång när ni var barn? frågar Ingela, personal på äldreboendet Ljungåsen i Östra Ljungby. Hon visar fram en hemmagjord cykelsmattra för en grupp äldre personer som samlats för att ta del av sakarna i minneslådan ”Barndom”.

- Nej, vad är det, svarar Ivar, en av de boende. - Jag kan ju nästen inte se?

- Nej, men du kan känna på den, svarar Ingela, och låter Ivar känna på smattran.

Ivar skakar på huvudet. Nej det var inget som Ivar använt som barn.

- Jo men såna där smattror gjorde jag och min bröder när vi var små, tillägger Majvi som också arbetar på boende. Det blev ett väldigt ljud när man cyklade. Minns ni er första cykel?

- Jag hade en sparkcykel en gång, svarar Ivar. Jag och min kompis råkade ut för en olycka med den, vi ramlade och gjorde oss illa. Jag har förresten råkat riktigt illa ut. Jag var lastbilschaufför tidigare och råkade då ut för tre riktigt svåra olyckor, men jag hade sån där änglavakt som man brukar säga.

- Men du då Asta minns du din första cykel? frågar Majvi.

- Nej, svara Asta. Men jag kommer ihåg att jag hade en rostig gammal cykel som jag fått från cykelhandlaren här i byn.

- Fanns det en cykelhandlare här? undrar Majvi.

- Ja, han både lagade och sålde cyklar eller hur Inga? Inga nickar instämmande. Han hade en verkstad uppåt gatan och jag tror huset fortfarande finns kvar. Men jag minns när min syster fick en ny fin cykel. Vi var åtta syskon i familjen förresten. Men det var i alla fall på en av brandkårsföreningens fester här i byn. Något år lottade de ut cyklar och min syster vann. Hon blev så glad.”

Citat ovan är ett exempel på ett av de samtal som uppstått inom äldreomsorgen i samband med användandet av en minneslåda. Det är en bra illustration på vad reminscensarbete är, men även vad Kultur i vården projektet *Människor, möten, minnen i Klippans kommun* har handlat om, det vill säga skapa möten mellan människor med minnena i centrum.

Reminiscensmetoden

”Återerinring och förmedling av tidigare upplevelser är inte något planlöst prat för att slå ihjäl tiden. Reminiscens är en användbar och nödvändig aktivitet. Den representerar ett skans, ett försvar mot angrepp på den egna identiteten, på en tidpunkt och en tröskel av livet där känslor av egen identitet, egenvärde och självbestämmande är allvarligt hotade” (Heap 1995).

Inom äldreården finns idag ett uttryck som kallas för ”reminiscens” och ”reminiscensarbete”. Ordet reminiscens betyder att man ”drar sig till minnes” eller ”tänker högt om gamla tider”. Det innebär att reminiscens är både processen att minnas och metoden med vilken man arbetar aktivt med att utforska och stimulera människors minnen och livsberättelser. Metoden är väl beprövad och grundar sig i tanken om att alla människor, oavsett ålder, bär på minnen som ibland gör sig påmind mer eller mindre. Men att det vid högre ålder finns en tendens att detta ökar (Gynnerstedt & Schartau 2007).

Enligt Erik Homburger Erikson genomgår människan olika stadier i livet, där varje stadium innebär en uppgift att lösa. När människan når slutfasen av sitt liv finns ett behov av att utvärdera sitt liv genom att dra sig till minnes hur det än gång var. Målet är att acceptera det liv man levt för att på så sätt kunna acceptera sitt eget åldrande och kommande död. Robert Butler talar istället om att människan gör en ”life review” - en återblick på livet eller en sorts inventering av sitt liv i syfte att upprätthålla sin egen identitet och självkänsla (Heap 1995). Vidare poängterar han också vikten av att alla människor ska ses som individer med resurser i form av unika livserfarenheter och livshistorier (Gynnerstedt & Schartau 2007).

Processen att minnas anses alltså spela en betydelsefull roll i åldrandet och kan därför, menar många forskare, användas som ett nyttigt redskap i mötet med äldre. Med hjälp av reminiscensarbete får de äldre en möjlighet att berätta vem man är eller en gång har varit, vilket bl.a. innebär ökad självkänsla. Samtidigt innebär det att det skapas en större förståelse hos personalen för varje enskild vårdtagare. Arbetet ger både vårdtagare och personal social stimulans och bidrar till ”goda samtal”. Det kan också bidra till att arbetet för personalen känns roligare och mer meningsfullt.

Motiv och mål för reminiscensarbete kan således variera. Det kan ses som en social- och underhållande aktivitet eller förknippas med terapi och förändringar. Metoden kan också användas för att ta tillvara berättelser om det som hänt förr och dokumentera detta. Intresset för detta hör ihop med ett allmänt ökat intresse för muntligt historieberättande och lokal historia både inom forskning och vid våra kulturarvsinstitutioner. (Gynnerstedt & Schartau 2007) ”Reminiscens bygger på historia, kultur och tradition”. Människor har sin egen unika historia samtidigt som de är en del av en större gemensam historia. (Isacs & Wallskär 2004) De är både förmedlare och förvaltare av kulturarv.

Metoden som används inom reminiscensarbete för att ”trigga igång” minnena är att använda så kallade ”triggers” eller minnesväckare. Det kan vara alltifrån föremål, fotografier och texter till smaker, fysiska miljöer, dofter, smaker och ljud (Isacs & Wallskär 2004). Triggers går säkert att finna på många håll, men där kulturarvsinstitutionerna är en möjlighet.

Kulturarvsinstitutionernas möjligheter

På museer, arkiv, hembygdsföreningar och bibliotek finns faktiska föremål, miljöer, fotografier, dokument, föremål och minnen, men också människor med olika kompetenser rörande kulturarv och minne. De har alla till uppgift att förvalta, dokumentera och samla in kulturarv, men också att förmedla kulturarvet så att det kan brukas på olika sätt. Häri finns också möjligheter att utforma redskap och metoder för att bruka kulturarvet i reminiscensarbete.

Kultur i vården

Inom Region Skånes kulturförvaltning Kultur Skåne driver man sedan ett par år tillbaka Kultur i vården i samarbete med Kommunförbundet Skåne. Man hänvisar till den aktuella forskning som pekar på ett tydligt samband mellan kultur och hälsa. Att kultur i vården ger ökad livskvalitet för vårdtagarna samtidigt som personalen erbjuds bättre arbetsmiljö. Syftet med regionens och kommunförbundets verksamhet är att sprida kunskap om, inspirera och initiera till satsningar på området. Under åren 2006-2007 arrangerade man exempelvis en fortbildning för regionen kulturpedagoger där bland annat Skånes Arkivförbundet och Skånes hembygdsförbunds pedagoger deltog (Rapp 2008).

Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund är regionala institutioner med fasta bidragsmedel från Region Skåne för att initiera och bedriva kulturpedagogisk verksamhet i de

olika skånska kommunerna. År 2002-2005 genomfördes bland annat ett lokalt samarbetsprojekt mellan arkiv, bibliotek, museer och skola i Hässleholms kommun. Med nya kunskaper och idéer från Kultur i vården fortbildningen ville de nu pröva nya lokala samarbetsprojekt men med äldrevården i fokus.

Människor, möten, minnen

Det var mot bakgrund av detta som Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund initierade projektet *Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun* med stöd från Region Skåne. Syftet var, liksom i Hässleholm, att pröva och utveckla nya lokala samarbetsmodeller inom en kommun där både institutioner, förvaltningar och ideella organisationer ingår. Men den här gången handlade det främst om att göra en specifik kultursatsning för äldreomsorgen med arkiv och hembygd föreningar som lokala resurser. Ett konkret mål i arbetet var att skapa minneslådor, men också att sprida idéer och metoder till vårdskolan i Klippan.

I projektet ingick representanter från fritids- och kulturförvaltningen, socialförvaltningen, kommunarkivet, vårdprogrammet vid Klippans gymnasieskola, Klippans hembygdsförening, Riseberga-Färingtofta hembygd förening, Östra Ljungby och Källna socknars hembygdsförening samt Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund. Tillsammans utgjorde de en arbetsgrupp som under projektets gång haft kombinerade studie- och arbetsmöten vid respektive förening eller institution. Besöken gav deltagarna möjlighet att bekanta sig med varandras verksamheter och eventuella samlingar. Erfarenheter från tidigare projekt har nämligen visat att man många gånger har ganska vag kännedom om varandra, trots att man verkar inom samma kommun. Vidare har man inom projektet arrangerat möten och fortbildningar för äldreomsorgspersonal och elever på omvårdnadsprogrammet, samt utformat minneslådor.

Omvårdnadsprogrammet vid Klippans gymnasieskola

Ett mål inom projektet var att pröva hur Kultur i vården och projektet i Klippan skulle kunna integreras i vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet. Inledningsvis bjöd arbetsgruppen in två bibliotekarier från Höörs kommun som presenterade deras minneslådor för äldre för gymnasieklasserna från omvårdnadsprogrammet åk 1-2. Dessa två klasser kom sedan att

involveras i projektet av pedagogerna vid Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund. Pedagogerna besökte klasserna och presenterade genom olika praktiska övningar hur kulturarvsinstitutionerna kan utgöra en resurs inom äldreomsorgen. Därefter fick eleverna göra studiebesök på Klippans kommunarkiv respektive Åby museum. Vidare fick eleverna i uppgift att utifrån föremål/dokument eller fotografier skriva ner sina egna och andras minnen. Engagemanget för projektet var dock inte så stort, framförallt inte bland lärarna. Orsaken berodde nog främst på att projektet och idéerna om Kultur i vården var dåligt förankrade hos de verksamma lärarna. Det var något som plötsligt kom uppifrån/utifrån och som de själva hade ganska vaga kunskaper om. Det var inget som de hade planerat in i sin undervisning och kunde därför inte heller komplettera redan befintlig undervisning på ett naturligt sätt. En god idé som diskuterades men som aldrig blev av var att eleverna under sin praktiktid skulle utvärdera redan befintliga lådor eller producera egna.

Samarbetet gav trots allt många nya erfarenheter och idéer kring hur kulturarvsinstitutioner, i detta fall hembygdsföreningar och arkiv, och remiscensarbete skulle kunna vara en tillgång i undervisningen på gymnasieskolans omvårdnadsprogram.

Fortbildning för kulturpiloter

För att skapa förankring för projektet hos personalen inom äldreomsorgen arrangerade arbetsgruppen hösten 2007 en särskild inspirationsträff på Åby museum. Till mötet kom ett 20-tal personer inom de olika äldreboendena i Klippans kommun, som särskilt valts ut att fungera som så kallade kulturpiloter. Gästföreläsare var Catharina Kåberg, kultursekreterare i Uppsala kommun, som producerat ett 30-tal minneslådor för äldreomsorgen. Vid mötet fick personalen även bekanta sig med de tilltänkta ”Klippanlådorna”.

Under våren 2008 reste arbetsgruppen tillsammans med kulturpiloterna på en studieresa till Mölndals museum och Lackarebäcks äldreboende i Mölndals stad. Här har man under många år arbetat aktivt med remiscens utifrån de teoretiska tankegångar som nämndes i korthet inledningsvis av kapitlet. Mölndals stad, vård och omsorg har tillsammans med Mölndals museum byggt upp reminiscensmiljöer på Lackarelängans äldreboende, samt skapat minnekorgar med föremål och bilder av olika slag. Man har även arrangerat fortbildningskurser på museet för äldreomsorgspersonal kring minnen och kulturarv (Att hitta hem – En liten skrift om remiscensmetoden”, Mölndals stad, Vård och omsorg, 2008).

För kulturpiloternas räkning inköptes facklitteratur som placerats på respektive äldreboende; Kerstin Gunnemark, *Minnenas galleri. Om minnesskåp och kulturarv* (2004), *Bilder av ett sekel*, Skånes hembygdsförbunds årsbok 2000 (red Kerstin Arcadius), *Krumelurer i arkiven*, Karin Sjöberg, Skånes arkivförbund (2007), *Boken om Ljungbyhed* (Riseberga Färingtofta hembygdsförening), *Bygdebladet* (medlemsblad Klippans hembygdsförening), *Rötter* (medlemstidning Östra Ljungby Källna socknars hembygdsförening).

Minneslådor

Inom ramen för projektet har det producerats sex större minneslådor med temana: Jul, Barndom, Nöje, Tvätt, Kaffe och Skomakeri och tre mindre med temana: Bilar, Semester och Skola. Lådornas innehåll består bland annat av äldre föremål, CD-skivor, böcker, kopior av äldre fotografier, dokument och minnesberättelser, samt en pärm med tips och idéer till samtal och aktiviteter för personalen.

Att skapa minneslådor, korgar eller skåp är en välbeprövad metod och det finns åtskilliga exempel runt om i landet. Ett sådant gott exempel är de minnesskåp som gjorts i Göteborgsstadsdelen Linnéstaden – i samarbete mellan stadsdelsbiblioteket, äldreomsorgen och Göteborgs universitet. Här är man noga med att poängtera att minnesskåpen skiljer sig från de traditionella ”museilådorna”, även om de har gemensamma drag. Minnesskåpens främsta syfte är att väcka minnen och reflektion för de som använder dem snarare än att förmedla kulturhistorisk kunskap (Gunnemark 2004).

Kultursekreterare Catharina Kåberg uttrycker sig på följande vis om minneslådornas funktion i Uppsala : ”Minneslådor är ett bra och konkret arbetsredskap för samtal och minnen, säger hon. Man sätter sig ner, öppnar på locket och börjar samtala. Det handlar om att ta till vara de gamlas erfarenheter och minnen. Lådorna fungerar även bra för dementa – nyckeln som öppnar minnet kan vara en gammal pryfl” (Nilsson 2005).

När det gällde uppbyggandet av lådorna i Klippan förde arbetsgruppen många diskussioner kring både innehåll, funktion och utformning. Syftena med lådorna i Klippan överensstämmer väl med ovan nämnda, med det finns också en ambition att det lokala innehållet ska väcka ett intresse och ökad kunskap hos personalen om den lokala historien.

En viktig aspekt har varit att lådorna innehåller material från både privatpersoner, arkiv- och hembygdsföreningar och att det om möjligt har lokal förankring. Klippans hembygdsförening har exempelvis en stor fotosamling kallad "Blomgrensbilder" med bilder från "gamla" Klippan, som kommit till användning. Kommunarkivet i Klippan har bidragit med kommunala handlingar rörande skola och barnkolonier. På Skånes Arkivförbund och Folklivsarkivet i Lund har det funnits minnesberättelser med anknytning till trakten, och på Lunds Universitetsbiblioteket har man kunnat kopiera äldre artiklar och annonser från lokaltidningen. Utöver detta har representanter från hembygdsföreningarna spelat en oerhörd stor roll i insamlandet av material. De har bidragit med personliga föremål, minnen och fotografier både från sig själva och andra.

En annan genomgående idé har varit att fylla lådorna med saker som tilltalar flera sinnen såsom känsel, ljud och lukt. Det innebär att det exempelvis finns lukter av parfym, kryddor och såpa, men även ljud från musik, radiosändningar och speldosor.

Lådorna var under 2008 ute på turné hos de olika äldreboendena i Klippan där de används och utvärderats av kulturpiloterna. Turnéplanen gjordes upp av kommunarkivarien som även fortsättningsvis kommer att ansvara för distributionen och översynen av lådorna.

Utvärdering och slutsatser

Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund har även gjort en utvärdering av projektet med både kulturpiloter och arbetsgrupp. Det har skett i form av enkäter och samtal.

Responsen har varit övervägande positiv. Minneslådorna har, enligt kulturpiloterna fungerat i enlighet med syftet, det vill säga att få igång goda samtal mellan vårdtagare och personal.

Med hjälp av lådorna har de lättare fått ett ämne att samtala kring. Innehållet i lådorna har väckt intresse och nyfikenhet hos både kulturpiloter och vårdtagare. De menar att: "Det finns så mycket man känner igen och som väcker minnen", men också att det "väcker intresse för gamla grejor och minnen". Vidare uttrycks en glädje hos kulturpiloterna över att få ta del av de äldres berättelser "Härligt att få ta del av de äldres historia", men också att få "vetskap om hur de gamla har haft det förr i tiden" och om "hur det var innan vår tid". Arbetet med lådorna har dessutom genererat nya idéer och aktiviteter på boendena.

Inom arbetsgruppen är man också mycket nöjd med minneslådorna, men ser samtidigt att kulturpiloterna skulle ha varit mer involverade i produktionen av dessa. Trots att man i ett relativt tidigt skede kontaktade kulturpiloterna och presenterade minneslådorna så har de inte riktigt fått den förankring hos övrig personal som vore önskvärd. Likaså är man lite besviken över att projektet inte riktigt föll i god jord inom vårdprogrammen. Men i övrigt menar man att allt fungerat väldigt väl. Man poängterar just vikten av det goda samarbete som uppstått mellan förvaltningar, institutioner och ideella föreningar på lokalt och regionalt plan. Samarbete har skapat nya nätverk, lett till nya inblickar och kunskaper om varandras verksamheter, men också betydelsen av att nyttja varandras kompetenser och resurser. Kommunarkivarien menar att projektet gjort det möjligt att ”lyfta arkivet lite” och att man har hittat nya sätt att använda arkivet. Mötet med vårdgymnasiet och hembygdsföreningarna gav också ”idéer och uppslag till hur man kan lägga upp visningar för både allmänhet och skolelever”.

Projektet kommer nu att leva vidare, trots att projekttiden är slut. Det kommer att ske med hjälp av kommunarkiven tillika kultursekreteraren och Klippans kommuns äldrepedagog. Tillsammans med kulturpiloter och hembygdsföreningar ska de fortsätta att förankra och utveckla minneslådorna inom äldreboendena.

Erfarenheterna av projektet visar således att både arkiv och hembygdsföreningar kan utgöra en resurs inom äldreomsorgen. Samlingarna kan användas som pedagogiska verktyg i reminiscensarbete både inom äldreomsorg och vid vårdutbildningar att väcka minnen och skapa ”goda” samtal, men också att ge ett ökat intresse hos elever och personal för livshistorier och den lokala historien.

Källor:

Att hitta hem – En liten skrift om reminscensmetoden, Mölndals stad, Vård och omsorg, 2008

Gunnemark, Kerstin, *Minnenas Galleri – om minneskåp och kulturarv*, Oskarshamn 2004

Gynnerstedt, Kerstin & Scartau, Mai-Brith, *Reminscens-metoden tillämpad i äldreomsorgen*, Malmö 2007

Heap, Ken, *Samtal med äldre*, Stockholm 1995

Isacs, Lotta & Wallskär, Helene, *Låt minnena leva – en handbok i reminiscensmetoden*, Växjö 2004

Nilsson, Göran, ”Kulturens betydelse i vården kan inte överskattas” ur *DIK-forum 8/05*

Rapp, Birgitta, *Fortbildning för kulturpedagoger och museianställda för bättre vård. Ett utbildningsprojekt för att initiera samarbete mellan museisektorn och vårdsektorn i Region Skåne under 2006-2007*. Rapport från Kultur Skåne och Kommunförbundet Skåne, 2008

Sander, Pia och Sjöberg, Karin, ”Vägar till lokal historia. ABM Hässleholm – ett samarbetsprojekt mellan arkiv, bibliotek, hembygdsföreningar och skola”, i *Levande läromedel, Rapporter om utbildning 3/2006*, red. Roger Johansson och Lars Berggren, Malmö 2003

Otryckt material

Utvärderingsenkäter inom ramen för *Kultur i vården projektet Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun* förvarade på Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdförbund